

Олександр БУТОВИЧ,

провідний науковий співробітник відділу досліджень проблем злочинності у сфері службової діяльності та корупції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції, кандидат юридичних наук

ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У ФРАНЦІЇ

Ключові слова: корупційні злочини; корупція; кримінально-правова протидія; Кримінальний кодекс Франції; хабарництво.

Корупція – це явище, притаманне будь-яким державам незалежно від рівня їх розвитку. Окремі з них досягають успіху у протидії корупції загалом та корупційним злочинам зокрема. А тому вивчення їх позитивного досвіду має важливе значення для протидії корупції в Україні, допомагає врахувати нові підходи та рішення, напрацьовані в інших державах.

У зв'язку з високими результатами в протидії корупції, яких змогли досягти у Франції, вивчення питання кримінально-правової протидії корупційним злочинам у цій країні надзвичайно актуальне. Особливо в період імплементації норм Кримінальної конвенції Ради Європи [1], яка була ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року №252-V [2]. Адже прообразом багатьох норм цієї Конвенції стали положення Кримінального кодексу Франції (КК Франції) 1992 року [3, 117; 4, 95].

Згідно з показником Індексу сприйняття корупції (*The Corruption Perceptions Index*), що розраховується за методикою міжнародної неурядової організації *Transparency International* та який ранжує країни і території за шкалою від 0 (найвищий рівень корупції) до 100 (найнижчий рівень корупції), Франція у 2012 році обіймала 22 місце з індексом сприйняття корупції 71. Водночас Україна у 2012 році в цьому рейтингу посіла «почесне» 144 місце [5]. Кримінальне законодавство Франції в цілому є ефективним засобом протидії корупційним злочинам. На конференції державучасниць Конвенції ООН проти корупції (Відень 18–22 червня 2012 року) було зазначено, що воно в цілому відповідає Конвенції ООН (має високий ступінь відповідності) [6].

Зазначимо, що в процесі розбудови сучасної держави у Франції протидія корупції завжди мала велике значення. Наприклад, Наполеон Бонапарт називав злодіями усіх осіб, які займалися постачанням для армії. Він уперше регламентував державні замовлення для того, щоб уникнути корупції та змов між чиновниками і постачальниками. На початку XIX століття у державній адміністрації було введено розподіл між службовими особами, до обов'язків яких належало регулювання витрат та робота бухгалтерії. Той, хто управляв грошима, повинен був перевірити витрати, які дозволялися службовим особам, а той, хто дозволяв витрати, не міг управляти грошима [7, 35]. Однак відтоді корупція у Франції набула нових форм та загрозливих масштабів, особливо в частині належної кримінально-правової протидії корупційним злочинам.

Проблема вивчення позитивного досвіду французького законодавства була предметом дослідження небагатьох науковців (зокрема, Є.О. Алауханова, І.Г. Богуша, Марку Жерара, Н.Є. Крилової, А.А. Менших, М.О. Підгрушного). Однак у дослідженнях цих учених висвітлення окресленої проблеми має фрагментарний характер, не часто стосується питань кримінальної відповідальності за корупційні злочини у Франції або «розмивається» у загальній характеристиці французького кримінального кодексу.

Зазначимо, що у Франції на зміну класичному наполеонівському кодексу 1820 року, який був чинним протягом двох століть, у 1992 році було прийнято Кримінальний кодекс Франції [8]. Він містить статті, спрямовані на кримінально-

правову протидію корупційним злочинам. Насамперед у Кодексі ці злочини згруповані у Розділі 3 Глави 2 частини 3, яка називається «Пороки чесності». У цій частині визначено 16 різних видів корупційних злочинів та порушень чесності. Марку Жерар групує їх так: корупція як досягнення будь-якої вигоди для себе або будь-якого іншого шляхом нелегальної змови; використання своєї посади в особистих інтересах для одержання доходів або будь-яких цінностей (хабарництво); використання свого впливу на прийняття рішення з метою одержання або надання вигоди («торгівля впливом»); фаворитизм (перевага); втручання у вирішення справи, в якій є особистий інтерес [7, с. 36].

Великий масив норм у КК Франції стосується хабарництва (статті 432-10-432-12). До цього виду корупційних злочинів були віднесені одержання службовою особою неналежних сум під виглядом тих, що передбачені у законі (ст. 432-10), пасивне хабарництво (ст. 432-11) та незаконне одержання відсотків (ст. 432-12). Тюремним ув'язненням на строк до 5 років або штрафом до 500 тис. франків караються представник державної влади або особа, наділена особливими повноваженнями, якщо вони вимагають, одержують або наказують під виглядом законних повноважень стягувати неналежні податки або інші збори, або якщо їх сума перевищує законно встановлений розмір (ст. 432-10). Тюремним ув'язненням на строк до 10 років або штрафом до 1 млн франків караються представник державної влади або особа, наділена особливими повноваженнями чи виборним мандатом, якщо вона без будь-яких прав прямо або непрямо клопоче або вимагає давання пропозицій, обіцянок, підношень, подарунків або будь-яких інших вигод за виконання чи утримання від виконання своїх обов'язків, доручень, представницьких функцій, а також за зловживання своїм реальним або вигаданим впливом з метою отримати від державної чи адміністративної влади винагороди, посади, підряду на виконання робіт або інших позитивних рішень (ст. 432-11). Тюремним ув'язненням на строк до 5 років або штрафом до 500 тис. франків караються представники державної влади, особи, наділені повноваженнями виконувати службові функції, або особи, які мають виборний мандат, якщо вони особисто або через посередників будуть брати, одержувати чи утримувати будь-які проценти від діяльності підприємства або від вчинення операції в той момент, коли во-

ни здійснюють повністю або частково керівні чи спостережні функції за діяльністю підприємства, процесом його ліквідації або здійснення розрахунків (ст. 432-11).

Попередній французький кодекс 1810 року [9] відносив до пасивного хабарництва діяння, передбачені в ст. 177, яка була прикладом казуїстичного формулювання норм. Відповідно до цієї статті кримінально караним визнавалося вимагання, прийняття подарунків або підношень. До відповідальності за вчинення таких діянь притягалися: 1) особи, які мали виборний мандат, публічні службові особи адміністративного або судового відомства, будь-які військовослужбовці або особи, прирівняні до них, будь-які агенти або довірені державної установи чи установи, яка контролювалася державою, громадяни, які виконували обов'язки в будь-якому державному органі, якщо вони отримували хабар за вчинення дій, що входять у коло їхніх службових обов'язків; 2) арбітри або експерти, призначені судом чи однією зі сторін за надання сприятливого або несприятливого для сторони рішення або висновку; 3) лікарі, хірурги, дантисти, акушери, які неправдиво підтверджували або приховували серйозні захворювання, каліцтва, вагітність або видавали фіктивні свідчення про початок захворювання, причини каліцтва чи смерті. Такі діяння каралися тюремним ув'язненням на строк від 2 до 10 років або штрафом у розмірі подвоєної вартості прийнятих обіцянок або отриманого майна, але не менше 1500 франків [7].

Кримінальна відповідальність за активний підкуп передбачена у французькому Кримінальному кодексі у самостійній структурній частині – відділі 1 «Про активну корупцію та торгівлю впливом, вчинені приватними особами» глави III «Про посягання на державне управління, вчинене приватними особами». Так, покаранням у виді тюремного ув'язнення на строк до 10 років або штрафом у розмірі 1 млн франків карається діяння, яке виразилося у прямій або непрямій пропозиції без законних на це підстав у будь-який момент підношень, обіцянок, подарунків, презентів або будь-яких переваг для того, щоб добитися від особи, яка має публічну владу та виконує обов'язки державної служби або наділена виборчим мандатом, щоб вона: а) вчинила або утрималася від вчинення будь-якої дії, яка входить у коло її повноважень або обов'язків, чи обумовлена її мандатом, або дії, вчинення якої полегшено посадою, яку обіймає особа, обов'язками, які вона виконує, чи ман-

датом; б) зловжила своїм впливом, справжнім або вигаданим, для того, щоб добитися від державного органу влади або управління нагород, посади, угоди або будь-якого іншого позитивного рішення (ст. 433-1). Покаранням у виді тюремного ув'язнення на строк до 5 років або штрафом у розмірі до 500 тис. франків карається діяння, вчинене будь-якою особою, яке мало прояв у вимозі або прийнятті прямо або непрямо підношень, обіцянок, подарунків, презентів або будь-яких переваг для того, щоб зловживати своїм впливом, дійсним або вигаданим, з метою досягнути від державного органу влади або управління нагород, посад, угод або будь-якого іншого позитивного рішення (ст. 433-2).

Отже, як бачимо, у КК Франції 1992 року законодавець не вдається до детальної регламентації того, хто може бути суб'єктом активного та пасивного підкупу, замінивши казуїстичні переліки, які використовувалися у КК Франції 1810 року, на узагальнені формулювання. Звісно, вони свідчать про більш високий рівень нормотворчої техніки, однак можуть бути предметом серйозних розбіжностей за тлумачення закону у правозастосовній практиці. Також звернімо увагу на те, що, як було зазначено вище, КК Франції став прообразом норм Конвенції Ради Європи, зокрема і в частині необхідності криміналізації активного та пасивного підкупу.

Унаслідок ратифікації Францією Конвенції ООН законом від 13 листопада 2007 року було розширено перелік корупційних злочинів. Кримінально караними почали визнаватися активний та пасивний підкуп іноземної або міжнародної публічної службової особи (статті 435-1, 435-3 КК Франції). Ці ж самі злочини щодо працівників іноземних або міжнародних судових органів криміналізовано у статтях 435-7, 435-9 КК Франції.

Як бачимо, подібний шлях обрав і законодавець України, який включив у число службових осіб посадових осіб іноземних держав, іноземних третейських суддів, осіб, уповноважених вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадових осіб міжнародних організацій, членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадових осіб міжнародних судів (ч. 2 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України (КК України)). Однак у КК України злочини, вчинені такими суб'єктами, не виділяються в окремих статтях, що більш прийнятно для національного кримінального законодавства.

Багато статей КК Франції присвячено встановленню відповідальності за зловживання владою. Так, цей вид злочину поділений у Кодексі на два види: зловживання владою, спрямовані проти управління (статті 432-1-432-3); зловживання впливом щодо приватних осіб (статті 432-4-432-9) [10, 155; 11, с. 157]. Зазначимо, що у жодній із наведених вище статей не перераховуються ті діяння, вчинення яких може утворювати зловживання владою. Зокрема, зловживанням владою проти порядку управління визнаються дії представників державної влади, якими у ході виконання своїх службових повноважень або вжитих ними заходів було порушено додержання закону (ст. 432-1). Такі дії караються позбавленням волі на строк до 5 років або штрафом до 500 тис. франків. Це покарання подвоюється, якщо дії службової особи спричинили будь-які наслідки (ст. 432-2). Як зловживання владою проти порядку управління розцінюються дії представників державної влади, а також осіб, наділених повноваженнями здійснювати службові функції, або осіб, що мають виборний мандат, які продовжують виконувати свої обов'язки після того, як їх офіційно інформували про прийняття рішень або настання обставин, що припиняють їх службову діяльність. У таких випадках до особи застосовується покарання у виді тюремного ув'язнення до 2 років або штрафу до 200 тис. франків (ст. 432-3).

Зловживанням владою, вчиненим проти приватних осіб, КК Франції визнає посягання на індивідуальну свободу (статті 432-4–432-6), дискримінацію (ст. 432-7), посягання на недоторканність житла (ст. 432-8), посягання на таємницю повідомлень (ст. 432-9). Як бачимо, на відміну від КК Франції у КК України відповідні посягання передбачені здебільшого у Розділі V Особливої частини «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». До того ж у цих статтях виділяються такі кваліфікуючі ознаки, як вчинення діяння службовою особою. Вважаємо, що на сьогодні є підстави для того, щоб переглянути розташування відповідних статей у національному законодавстві. Зокрема, за незаконне проведення обшуку або огляду в житлі чи іншому володінні особи доцільно передбачити кримінальну відповідальність у Розділі XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя». Адже такі діяння, на нашу думку, є спеціальним видом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Зазначимо, що в кримінальному законодавстві Франції не встановлена відповідальність за незаконне збагачення. Такі діяння охоплюються статтями 321-1, 321-6 КК Франції, в яких встановлена відповідальність за отримання коштів та нездатність обґрунтувати їх отримання, а також ст. 168 Загального податкового кодексу. Вважаємо вирішення питання у французькому кримінальному законодавстві більш правильним, ніж підхід до нього у КК України. Тим більше, що Конвенція ООН не зобов'язує держави-учасниці криміналізувати незаконне збагачення, а рекомендує це зробити.

Специфічним злочинном згідно з КК Франції є так званий фаворитизм або перевага (ст. 432-14): кримінально караним визнається діяння, вчинене особою, яка має публічну владу, виконує обов'язки з державної служби або має виборчий мандат чи виконує функції представника, керуючого або службовця держави, органів місцевого самоврядування, публічних установ, економічних товариств змішаного типу національного значення або будь-якої особи, яка діє в інтересах одного з зазначених вище суб'єктів, що виразилося у наданні або спробі надання іншій особі будь-якої невинуватної переваги за допомогою дії, яка суперечить закону чи регламенту, що покликані

гарантувати свободу доступу та рівність кандидатів для участі у державних контрактах і при створенні підприємств публічної служби. За такі діяння передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення до 2 років або штрафу в розмірі до 200 тис. франків.

Розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання публічного майна національною публічною службовою особою розглядається як злочин згідно зі ст. 432-15 КК Франції навіть тоді, коли воно є результатом недбалства службової особи (ст. 432-16). У статтях 324-1 та 324-2 КК Франції встановлена відповідальність за відмивання грошових коштів та приховування прибутків від вчинення злочинів. Одержання прибутків від вчинення злочинів визнається кримінально караним згідно зі статтями 321-1, 324-1 КК Франції.

Отже, зазначимо, що антикорупційне законодавство Франції, у тому числі й кримінальне, є дієвим засобом протидії корупції. Окремі положення, закріплені у Кримінальному кодексі цієї держави, можуть використовуватися у законодавстві України з метою вдосконалення кримінально-правової протидії корупційним злочинам, у тому числі для належної імплементації норм міжнародного права у національне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_101
2. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: закон України від 18 жовтня 2006 року №252-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №50. – Ст. 497.
3. Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции / Н.Е. Крылова. – М.: Спарк, 1996. – 124 с.
4. Крылова Н.Е. Ответственность за должностные злоупотребления во Франции / Н.Е. Крылова // Вестник Московского университета. – 1998. – №1. – С. 90–100. – (Серия 11. «Право»).
5. Рейтинг країн світу за рівнем сприйняття корупції – інформація про дослідження // Центр гуманітарних технологій. URL [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info>
6. Конференція держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції, Третя сесія (Відень, 18–22 червня 2012 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/18-22June2012/V1187228r.pdf>
7. Марку Жерар. Борьба против коррупции во Франции / Жерар Марку // Журнал российского права. – 2012. – №7. – С. 34–40.
8. Уголовный кодекс Франции. – СПб: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
9. Уголовный кодекс Франции 1810 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutional-law.ru/?p=801>
10. Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан: учеб. пособ. / под ред. Е.О. Алаханова. – Алматы, 2008. – 330 с.
11. Подгрушный М.А. Борьба с должностными преступлениями и коррупцией во Франции / М.А. Подгрушный // Вестник Чувашского университета. – 2010. – №4. – С. 155–158.

Олександр БУТОВИЧ

**ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У ФРАНЦІЇ**

Резюме

Розглянуто досвід кримінально-правової протидії корупційним злочинам у Франції. Охарактеризовано норми щодо відповідальності за активний і пасивний підкуп, зловживання впливом, фаворитизм та інші корупційні злочини згідно із законодавством Франції. Запропоновані шляхи вдосконалення КК України у цій частині.

Александр БУТОВИЧ

**ОПЫТ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
КОРРУПЦИОННЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ВО ФРАНЦИИ**

Резюме

Рассмотрен опыт уголовно-правового противодействия коррупционным преступлениям во Франции. Охарактеризованы нормы об ответственности за активный и пассивный подкуп, злоупотребление влиянием, фаворитизм и другие коррупционные преступления согласно законодательству Франции. Предложены пути совершенствования УК Украины в этой части.

Alexander BUTOVITCH

**EXPERIENCE IN CRIMINAL LEGAL COUNTERACTION
OF CORRUPTION CRIMES IN FRANCE**

Summary

The article examines the experience of criminal law against corruption crimes in France. Described rules on liability for active and passive bribery, trading in influence, favoritism and other corruption offenses under the laws of France. Ways of improving the Criminal Code of Ukraine in this regard.